

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

טומאת ידיים לפיגול נותר ויוצא

(פ"ה א') תנן התם (לקמן ק"כ ב'): הפיגול והנותר, מטמאין את הידיים (מדרכנן).

רב הונא ורב חסדא, חד אמר: מפני חשדי כהונה. ומתני אפיגול (שחשודים לפגל קרבן משום איבה, והטריחוהו להטביל ידיו). וחד אמר: מפני עצלי כהונה. ומתני אנותר (המתעצלים באכילת קדשים, גזרו טומאה על הנותר כדי להטריחו עליהם).

(ובאיזה שיעור מטמאים פיגול ונותר, נחלקו רב הונא ורב חסדא) מר מתני (בין פיגול, בין נותר מטמאים) כזית, כאיסורו (כאיסור אכילתו). ומר מתני כביצה, כטומאתו (ופחות מכביצה אינו מטמא אחרים מהתורה).

איבעיא להו: "יוצא" (בשר קודש היוצא ממחיצתו), גזרו רבנן טומאה או לא. מי אמרינן נותר (הוא) דגזרו טומאה דאתי לאיעצולי ביה. אבל יוצא (אין חשש), אפוקי בידיים לא מפקי ליה בידיים, לא גזרו ביה רבנן טומאה. או דילמא לא שניא.

(ושקיל וטרי, ומסיק) אלא ביוצא בפסח (בקרוב פסח) לא מיבעיא לן דלא גזרו רבנן טומאה, מאי טעמא? דבני חבורה זריזין הן, ומזהר זהירי ביה (שלא להוציא). אלא כי קמיבעיא לן ביוצא בקדשים, מאי? תיקו.

שיטות הראשונים

שיעור פיגול ונותר שמטמאים ידיים וחומרת טומאתם: פסק הרמב"ם כמאן דמתני כביצה, כטומאתו, וכתב, "הפגול והנותר וצריך שלמנחות - הרי הם פראשון לטמאה, ומונין בהם ראשון ושני, לפיכך מטמאין את הידים בכביצה". והראב"ד הסתפק בחומרת הטומאה.¹

בשר קודש שיצא חוץ למחיצתו: כתב הרמב"ם, "בשר קדש שיצא חוץ למחצתו - הרי הוא ספק אם מטמא את הידים או אינו מטמא, לפיכך אינו מטמא, שספק טמאת הידים טהור, כמו שיתבאר. ואם בשר פסח שיצא חוץ לבית הוא - הרי הוא טהור; בני חבורה זריזין הן." והראב"ד כתב לעניין "יוצא" בקדשים, דבעיא דלא איפשיטא, הלכך טמויי נמי מטמא ליה.²

הוצאת בשר פסח וקדשים

(פ"ה ב') אמר רבי אמי: המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה, אינו חייב (משום "לא תוציא מן הבית מן הפסח חוצה") עד שיניח (במקום החבורה האחרת). הוצאה כתיב ביה כשבת; מה שבת עד דעבד עקירה והנחה, אף הכא נמי, עד דעבד עקירה והנחה.

¹ דגרסינן בזבחים (פרק טבול יום, ק"ה ב'), כל היכא דמטמא אדם במגע מונין בו ראשון ושני, אבל נבילת עוף טהור לרבי מאיר אין מונין בו, הילכך פיגול ונותר אין מונין בהן ראשון ושני. ואולי הואיל ומטמאין את הידים, מטמאין אדם במגע קרינא בהו' ראב"ד. מקורות: רמב"ם וראב"ד (הל' שאר אבות הטומאות ח,ג).

² מקורות: רמב"ם (הל' שאר אבות הטומאות ח,ה). ראב"ד (הל' פסולי המוקדשין א,טו).

³ שמות יב,מו.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

משנה: איבר (של קרבן פסח) שיצא מקצתו (וצריך לחתוך את היוצא) חותך (את הבשר סביב) עד שמגיע לעצם, וקולף (הבשר שלא יצא) עד שמגיע לפרק (מקום חיבור העצמות), וחותר (את הפרק ומשליך את העצם שיצא מקצתו, ויאכל בשר הנקלף).

(המשך **משנה**): ובמוקדשין (שאר קדשים), קוצץ (את היוצא) בקופיץ (סכין גדולה, בשר עם העצם), שאין בו משום שבירת עצם.

(המשך **משנה**): מן האגף (מקום הגפת הדלת) ולפנים, (נחשב) כלפנים (העיר). מן האגף ולחוץ, כלחוץ. (עובי חלל) החלונות (שבחומת ירושלים) ועובי (ראש) החומה, כלפנים.

(ומקשה) הא גופא קשיא, אמרת מן האגף ולפנים כלפנים, הא אגף עצמו (עובי השער מן הנקישה ולפנים), כלחוץ. אימא סיפא מן האגף ולחוץ כלחוץ, הא אגף עצמו, כלפנים.

(ומתיר) לא קשיא, כאן בשערי העזרה (נתקדש עוביין בקדושת עזרה, חוץ משער ניקנור מפני שהמצורע עומד שם בעודו מחוסר כיפורים ומכניס בהונותיו לעזרה), כאן בשערי ירושלים (אגף עצמו כלחוץ, שלא נתקדש עוביין).

שיטות הראשונים

איבר שיצא מקצתו, במה מדובר: רש"י פירש כל המשנה לעניין חומת ירושלים או חומת העזרה. **והרמב"ם** פירשה אף לעניין הוצאת בשר חוץ לחבורתו.⁴

מן האגף ולפנים: רש"י פירש, אגף קרי כל מקום הגפת הדלת, שהוא חופף ונוקש שם כשסוגרו, דהיינו משפת הפנימית של עובי הפתח, עד מקום הנקישה. **והרמב"ם** כתב, ואגף, הוא מקום הדלתות שכשנסגרים נחלק החיצוני מן הפנימי.⁵

איסור הוצאת בשר הפסח מהחבורה: כתב **הרמב"ם**, "כל אוכל מן הפסח אינו אוכל אלא בחבורה אחת, ואין מוציאין ממנו מן החבורה שיאכל בה; והמוציא ממנו כזית בשר מחבורה לחבורה בלילי חמשה עשר - לוקה, שנאמר: "לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה" (שמות יב, מו); והוא שנייחנו בחוץ, ש'הוצאה' כתובה בו, כשבת, לפיכך צריך עקירה והנחה כהוצאת שבת. ואין מוציא אחר מוציא בפסח, שכיון שהוציאו הראשון - נפסל.

מן האגף ולפנים - כלפנים; ומן האגף ולחוץ - כלחוץ. והאגף עצמו, שהוא עבי הפתח - כלחוץ. החלונות ועבי הפתלים - כלפנים. הגגים והעליות - אינם בכלל הבית."

דין בשר הפסח שיצא: כתב **הרמב"ם**, "בשר הפסח שיצא חוץ לחבורתו, בין בזדון בין בשגגה - נאסר באכילה, והרי הוא כבשר קדש קדשים שיצא חוץ לעזרה, או בשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומת ירושלים, שהכל טרפה, ולוקין על אכילתו, כמו שבארנו במעשה הקרבנות (יא, ו).

אבר שיצא מקצתו - חותך הבשר ויורד עד שהוא מגיע לעצם, וקולף את הבשר: כל שבפנים - יאכל; וכל שבחוץ - ישורף. וכשהוא מגיע לעצם - חותך בקפיד, אם היה שאר קדשים. ואם היה פסח, שאסור לשבר בו עצם - קולף עד הפרק, ומפרק האבר שיצא מקצתו מן הפרק, ומשליכו לחוץ.⁶

⁴ מקורות: רמב"ם (פירוש המשנה).

⁵ מקורות: רמב"ם (פירוש המשנה).

⁶ מקורות: רמב"ם (הל' קרבן פסח ט, א-ב).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסמכת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

דין האגף לעניין תפילה

(פ"ה ב') (שנינו במשנה:) מן האגף ולפנים, (נחשב) כלפנים. מן האגף ולחוץ, כלחוץ.

אמר רב יהודה אמר רב: וכן לתפילה (העומד מן האגף ולפנים, מצטרף לעשרה. והעומד חוץ לפתח, אין מצטרף).

ופליגא דרבי יהושע בן לוי. דאמר רבי יהושע בן לוי: אפילו מחיצה של ברזל, אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים (שארין הפסק לפני המקום, שהכל גלוי וידוע לפניו, ואין סתימה לפניו).

(ומקשה) הא גופא קשיא, אמרת מן האגף ולפנים כלפנים, הא אגף עצמו (עובי השער מן הנקישה ולפנים), כלחוץ. אימא סיפא מן האגף ולחוץ כלחוץ, הא אגף עצמו, כלפנים.

(ומתרץ) לא קשיא, כאן בשערי העזרה (נתקדש עוביין בקדושת עזרה, חוץ משער ניקנור מפני שהמצורע עומד שם בעודו מחוסר כיפורים ומכניס בהונותיו לעזרה), כאן בשערי ירושלים (אגף עצמו כלחוץ, שלא נתקדש עוביין).

שיטות הראשונים

וכן לתפילה ופליגא דרבי יהושע בן לוי: הרמב"ם פירש הא דאמר וכן לתפילה, לעניין ברכת כהנים⁷. רש"י פירש, לעניין צירוף, שהעומד חוץ לפתח, אין מצטרף. ותוספות כתבו⁸, דאירי הכא לעניין לענות יחיד קדיש וקדושה כשיש עשרה בלעדיו⁹. ובה פליגי רב ורבי יהושע בן לוי, והלכה כרבי¹⁰. ולעניין צירוף לעשרה, מחיצה מפסקת, ובעינן שיהיו כל העשרה במקום אחד. וכן פסק השו"ע¹¹.

דין אגף עצמו: דעת רבינו ירוחם שהעומדים באסקופת בית הכנסת בעובי הפתח, אין נמנין מן העשרה שלפנים בבית הכנסת, שאין אותו המקום מכלל הבית¹². ודעת התניא, שדינו כמהאגף ולפנים, ומצטרף¹³. והשו"ע¹⁴ פסק כרבינו ירוחם.

⁷ זה לשונו (הל' תפילה וברכת כהנים טו, ח) "עם שהן אחורי הפתחים - אינן בכלל הפתח; והעומדין מצדיקה - הרי הן בכלל הפתח. ואם היתה מחיצה בין הפתחים ובין העם המתפרכים - אפלו היא חומה שלברזל, הואיל ופניהם למול פני הפתחים, הרי הן בכלל הפתח."

⁸ תוספות הקשו דבסוטה (ל"ח ב', ע"ב) עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה. ובעי, מחיצה מאי ת"ש, דאמר ריב"ל: אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים) משמע דקיי"ל כרבי יהושע בן לוי דמחיצה אינה מפסקת, ובעירובין (צ"ב ב', תשעה בקטנה ואחד בגדולה, אין מצטרפין) משמע סתמא דגמרא שמפסקת לצירוף.

⁹ כלומר, סוגייתנו מתייחסת למקרה שיש במקום שבו נמצא הש"צ עשרה, והנדון אם יוצא זה שעומד מן האגף ולחוץ יד"ח תפילה בציבור וקדיש וקדושה וברכו ושאר דברים שאין נאמרים ביחיד. ע"פ מאירי.

¹⁰ או"ח נה"ג. מקורות - תוספות (פסחים פ"ה ב', ד"ה וכן; עירובין צ"ב ב', ד"ה תשעה; ראש השנה כ"ז ב', ד"ה ושמך; סוטה ל"ח ב', ד"ה מחיצה). מאירי (פ"ה ב', ד"ה אע"פ שבמשנתנו).

¹¹ וראיה מפסח דכתיב (שמות, פ' בא, יב, מו) "לא תוציא מן הבית מן הפסח חוצה", ואמרינן בפסח שני מן האגף ולפנים, כלפנים. פירוש אגף, עובי הפתח. מן האגף ולחוץ, כלחוץ. והאגף עצמו שהוא עובי הפתח, כלחוץ. וכתב הב"י שכדבריו משמע ברמב"ם, שכתב (הל' קרבן פסח טא) לעניין הוצאת בשר קרבן פסח מחבורתו, דאגף עצמו, כלחוץ. ומשמע דלפינן מיניה לעניין תפילה, כדברי רבינו ירוחם.

¹² הב"י לא הזכירו, אמנם מעצמו כתב הב"י, לפני שהביא דברי רבינו ירוחם, דמשמע לכאורה דלענין צירוף לדבר שבקדושה אגף עצמו כלפנים, דאי לאו דבעלמא הוי כלפנים לא הוי מקדשין אותו בשערי עזרה; וגם בשערי ירושלים אי לאו מפני המצורעים הוי מקדשין אותו מהאי טעמא.

¹³ או"ח נה"ג. והמג"א הכריע דלא כשו"ע, אלא כתניא, והביאו המשנ"ב (ס"ק ו). עוד כתב המשנ"ב בשם אבן העזר והגר"א, שכל הדין

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

השלמה לעשרה של העומדים בחוץ ורואים זה את זה: כתב אור זרוע בשם תשובת הגאונים שלעניין להשלים לעשרה, אותם שבחוץ אינם מצטרפים¹⁴, אפילו רואים זה את זה¹⁵. **והרשב"א** כתב שאפשר לומר שכל שרואין אלו את אלו, כאילו הן בבית אחד דמי ומצטרפין¹⁶. וכן דעת **ראבי"ה** להקל¹⁷.

צירוף אדם בחלונות, עובי הכתלים, גגין ועליות: כתב **רבינו ירוחם**, החלונות ועובי הכותלים כלפנים. הגגין והעליות אינן בכלל הבית. ונראה לי כי כן הדין בבית הכנסת. **והאור זרוע** כתב, אם יושב בחלונות או בעובי ראש חומה בגגה או באגף, הרי זה מצטרף. **והשו"ע**¹⁸ פסק **כרבינו ירוחם** לענין חלונות. **ורמ"א** הוסיף כדבריו לענין גגין ועליות.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכות השחר ושאר ברכות, סימן נה)

יג. צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח צבור עמם. והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ, דהיינו כשסוגר הדלת במקום שפה פנימית של עבי הדלת, ולחוץ פלחוץ.

יד. מי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון, אפלו גבוה כמה קומות, אפלו אינו רחב ארבעה, ומראה להם פניו משם, מצטרף עמם לעשרה.

הגה: גגין ועליות אינן בכלל בית, והעומד עליהם אינו מצטרף (ר"י נ"ג ח"ז).

טו. אם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ, ושליח צבור תוך הפתח, הוא מצטרף.

לענין צירוף העומדים בפתח הוא כשחמישה בפתח וחמישה בפנים; אבל כשרוב העשרה בפנים, המיעוט העומדים בפתח מצטרפים לעשרה, דלא גרע מחצר קטנה שנפרצה לגדולה. מקורות - רבינו ירוחם (נתיב ג ח"ז). תניא (הו"ד במג"א).

¹⁴ דהא דקאמר רבי יהושע בן לוי אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת, היינו דווקא ששליח צבור ותשעה עמו בבית הכנסת, שאותם שחוץ לבית הכנסת יוצאים בתפילתו, כההיא דפרק בתרא דראש השנה (ל"ג ב'), וכההיא דפרק ואלו נאמרין (סוטה ל"ח ב') דמיירו בכי האי גוונא, ובהא ודאי הילכתא כרבי יהושע בן לוי.

¹⁵ דתנן פרק הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"ג ב'), אין פורסין על שמע פחות מעשרה, ואמר בגמרא מה"מ אמר ר' חייא בר אבין אמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל דכל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מאי משמע דתני ר' בנאי אחוה דר' חייא בר אבא, אתיא תוך תוך: כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם הבדלו מתוך העדה מה להלן בעשרה אף כאן בעשרה. וכיון שאינם בבית אחד, אינם נראים כעשרה, כדתנן פרק ג' שאכלו (ברכות נ' א'), שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו מצטרפין; משמע אבל בשני בתים, אף על גב דרואין זה את זה, אין מצטרפין. והוא הדין לענין תפילה, דמאי שנא.

¹⁶ ודומיא דזימון של ברכת המזון דתנן (ברכות נ' ב') שתי חבורות שהיו בבית אחד, בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון. עיי"ש עוד.

¹⁷ ולענין הלכה, מדברי המשנ"ב (נה, ס"ק מח; ס"ק נב; ביה"ל ולחוץ) נראה שהיקל מעיקר הדין, והבין כן גם בדעת השו"ע. וראה ביאור הגר"א (נה, יח, ס"ק לא) שהביא דברי הרשב"א, וכתב שיש לדחות כל ראיותיו (וראה פסק הבאה). וראה כף החיים (אות ע) באריכות, ומסקנתו להחמיר. מקורות - רשב"א (שו"ת ח"א סי' צו). אור זרוע (ח"א, הל' ק"ש, סי' ה). ראבי"ה (ברכות, סי' קלד). וראה רשב"ש (שו"ת סי' לו),

¹⁸ או"ח נה"ד. וכתב המשנ"ב (ס"ק נב) דאף דיש הפסק מחיצה ביניהם, כיון דמראה להם פניו דומה למה שמבואר (סי' קצה) לענין זימון דאם מקצתן רואין אלו את אלו דמצטרפין. וא"כ לפי זה פשוט העומדים בעזרת נשים ובמחיצה המפסקת יש חלון ומראה להם פניו משם, מצטרף עמהם לעשרה. ואעפ"כ יותר טוב אם בנקל הוא לו לירד לבית הכנסת שירד, דיש מהאחרונים שחולקין על עיקר הדין וסוברין דעניינא אינו דומה כלל לזימון (וכן הגר"א, ס"ק לא, כתב דיש לדחות כל הראיות). וראה כף החיים (אות עה) על מה שכתב השו"ע שמראה להם פניו מצטרף, שנחלקו האחרונים בכוונתו, אם צריך גם שיכניס ראשו. מקורות - אור זרוע (ח"א, הל' ק"ש, סי' ה). רבינו ירוחם (נתיב ג ח"ז).